

«МЕДІАЕТИКА»: МИСЛИТИ ЕТИЧНО

К. Г. Крістіанс, М. Факлер, К. Б. Річардсон та ін. *Медіаєтика: практичні випадки та моральні міркування* / пер. з англ. Олег Король; наук. ред. Ніна Зражевська. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2014. 592 с.

Сучасний постіндустріальний світ дедалі більше стає залежним від засобів масової інформації. Політика, економіка, спорт, шоу-бізнес, охорона здоров'я та чимало інших вимірів нашого суспільного життя безперестанно супроводжуються увагою ЗМІ. В епоху інтернету кількість й аудиторія мас-медіа неухильно зростає, а водночас зростає їхній і без того колосальний вплив. Насамперед, це зумовлено тим, що, окрім передачі інформації, ЗМІ так чи так здійснюють її трансформацію, інтерпретацію, дають їй оцінку, а отже, формують громадську думку глядачів, слухачів і читачів.

Очевидно, що як у міжнародному праві, так і в нормативно-правових актах окремих держав діяльність ЗМІ чітко регламентована, а їхні права і свободи – строго врегульовані. Проте далеко не все можна звести до формальної правової сфери. У багатьох випадках жодна юридична консультація не допоможе працівникам мас-медіа прийняти правильне рішення стосовно того, публікувати чи ні той чи той матеріал, згадувати певні деталі чи їх уникати, вдаватися чи ні до певних методів збору інформації.

Список таких дилем можна продовжувати й продовжувати. До того ж, часто трапляється й таке, що вимоги керівництва або чинного законодавства конфліктують із моральними переконаннями самого журналіста. Попри всю рутинність і регулярність таких ситуацій, спосіб їх вирішення може мати далекосяжні наслідки й навіть суттєво впливати на долю багатьох людей. Власне проблематика моральної відповідальності працівників засобів масової інформації червоною ниткою проходить крізь книжку Кліффорда Крістіанса, Марка Факлера, Кеті Бріттен Річардсон, Пеггі Крешел та Роберта Вудза-молодшого «Медіаєтика: практичні випадки та моральні міркування».

В основі книги лежить т. зв. «Поттєрова скринька» – модель аналізу моральної якості вчинку у прикладній етиці, яку запропонував професор Ральф Б. Поттєр із Гарвардської школи богослов'я. На думку Поттєра, оцінка кожної морально неоднозначної ситуації повинна охоплювати чотири елементи: перший із них – це емпіричний опис цієї проблемної ситуації, а другим, третім і четвертим елементами є, відповідно, формулювання цінностей, принципів і прихильностей, які для себе встановлює

суб'єкт моральної дії (у цьому дослідженні ним є працівник мас-медіа або медійна організація).

Під цінностями автори розуміють «вихідні припущення про соціальне життя та природу людини» (с. 27); принципами вони вважають імперативні форми імплементації цінностей, а прихильності визначають як суб'єктивні, інколи сентиментальні уподобання, що впливають на рішення етичних дилем. Перші два елементи мають дескриптивний характер, а два останні – нормативний (с. 40). Хоча цінності, принципи і прихильності тісно пов'язані між собою, в реальній ситуації порядок етичного аналізу за допомогою «Поттєрової скриньки» має дуже велике значення: спочатку беруться до уваги цінності, потім принципи, і аж тоді прихильності. І хоча вибір прихильностей є останнім кроком аналізу перед прийняттям рішення, дуже важливо, щоб вони чітко узгоджувалися із цінностями і принципами. Без цього діяч втрачатиме етичну орієнтацію і губитиметься у власних моральних міркуваннях.

Головною складністю етичного аналізу за моделлю Поттєра є те, що насправді, як це добре відомо фахівцям з етики, немає універсальних загальноприйнятих моральних імперативів. Коли йдеться про принципи, зазвичай виокремлюють три домінантні парадигми в сучасній етиці: т. зв. етика чеснот, що бере свій початок від античних мислителів (зокрема, від Аристотеля); деонтологічна етика, що впливає із вчення Іммануїла Канта про свобідну волю, моральний обов'язок та категоричний імператив; і, нарешті, утилітаристська етика, заснована на творах Джеремі Бентама і Джона Стюарта Мілля, відповідно до якої морально добрим є те, що приносить максимум задоволення максимальній кількості людей. Окрім цих трьох напрямів, автори «Медієтики» пишуть про конфуціанську, ісламську та юдео-християнську етичні системи, а також про релятивну етику Нел Ноддінгз та навіть етику Джона Ролза з проблемою справедливості в центрі уваги.

Величезна заслуга авторів рецензованої книги полягає в тому, що вони не фокусуються на якійсь одній із перерахованих вище парадигм, відкидаючи всі інші як хибні. Навпаки, автори намагаються продемонструвати, що, для прикладу, в одних випадках краще вибирати принципи етики чеснот, а в інших – утилітаристської, деонтологічної чи якої-небудь іншої перспективи. З одного боку, такий підхід запобігає виключенню чистачів за світоглядною ознакою, а з іншого – знаходить застосування всьому багатству етичної думки людства.

Книга складається з п'яти частин: короткого теоретичного вступу про етичні перспективи і чотирьох широких тем, що охоплюють практично всі можливі ситуації журналістської практики. Йдеться про етичні проблеми, що постають перед медійниками у процесі роботи над новинами,

рекламою, зв'язками з громадськістю і навіть розвагами типу кіноіндустрії чи ігрової індустрії, які у США підпадають під категорію «преса» (с. 497). На думку авторів «Медіаетики», фахівець-медійник, який приймає рішення в будь-якій із цих ділянок, повинен щоразу займати чітку й аргументовану моральну позицію, що визначатиме його подальшу поведінку.

Ще одним великим плюсом праці є її справді прикладний характер. У книзі докладно розглянуто і проаналізовано десятки реальних прикладів, що мали місце у світових медіа. Такий підхід, по-перше, дає можливість читачеві майже енциклопедично вивчати історію журналістської практики, а точніше – низку проблемних випадків, що нерідко набували чималого розголосу. По-друге, практична орієнтація книжки не лише покращує запам'ятовування інформації, а й допомагає читачам-медійникам адаптувати моральні міркування до своєї праці і, врешті, розвиває моральну чутливість.

Праця насамперед адресована працівникам мас-медіа, а також – студентам і викладачам журналістики та медіакомунікацій. Водночас завдяки зрозумілій структурі й нескладному стилю написання, книга може стати доброю знахідкою для кожного, хто цікавиться проблемами прикладної етики.

Віктор Полегко